

УДК 37.03;111.852:17.022.1

ФЕНОМЕН ЕСТЕТИЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ НОВИХ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

О. А. Карловас

ORCID 0000-0003-0394-7489

Стаття присвячена аналізу феноменів естетизації культури – епістемологічній естетизації та естетизації повсякденності. Виявлено, що формування нового образу культури під впливом тенденції естетизації передбачає розширення естетичного на сферу культури в цілому і трансформацію самого буття, зумовлюючи зміну поведінки людини у світі. Перехід від одного типу культури до іншого пов'язаний з розривом соціального та культурного циклів, а сьогодні спостерігається зміна декількох культурних епох за життя людини, що вимагає пошуку нових способів адаптації до змінюваного середовища. Відносність культурних цінностей актуалізує тематику нелінійності в соціальному розвитку, результатом якого є стрімка естетизація образу життя людини. Процеси естетизації знаходять своє вираження в повсякденності, визначаючи специфіку сучасної культури.

Акцентовано увагу на феномені повсякденності як результаті розвитку уваги до відмінностей, оскільки естетизацію сучасної культури неможливо зрозуміти поза розкриття ролі повсякдення у формуванні духовних цінностей. Повсякденність забезпечує виникнення нових культурних цінностей: домінують цінністю стає розвага, насолода від процесу, а не від результату. Небезпечним при цьому є те, що події сприймаються як кітч, а фестивізація повсякденності стає одним з компонентів естетизації повсякденності. Двоїстість культури сьогодні виражається в «поверховій»(повсякденній) естетизації та «глибинній» (епістемологічній) естетизації, що дозволяє компенсувати раціоналізацію за рахунок плюралізації естетичного.

Ключові слова: естетизація культури, феномен повсякдення, естетизація повсякденності, культурні цінності, епістемологічна естетизація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Спостережувани

зміни в сучасній культурі ведуть до формування нових культурних цінностей і нового образу людини, що в підсумку зумовлює формування нового образу самої культури під впливом тенденції естетизації. Дана тенденція передбачає розширення естетичного на сферу культури в цілому й може бути схарактеризована як епістемологічна естетизація, яка заторкує основи нашого сприйняття й відбувається на глибинному рівні, та естетизація повсякденності, що трансформує поверхню буття. Саме зважаючи на феномени естетизації культури, можна розглядати зміщення ціннісних орієнтирів, сприймати гнучкість і мобільність культури (Солодовникова, 2002, с. 3). Феномен естетизації, беручи участь у формуванні нових духовних цінностей, нового образу людини, посідає одну з провідних позицій у культурі XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти естетизації соціальної реальності в межах розвитку масової культури в суспільстві модерну розглядалися Т. Адорно, В. Беньяміном, Г. Маркузе. Сучасні проблеми естетизації соціальної реальності представлені у філософії постмодерну (праці Ж. Лакана Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Бодрійяра, Р. Барта). В останні роки актуалізувався соціологічний аналіз естетичного: Г. Гадамер, П. Сакулін, О. Лармін, С. Раппопорт. Гносеологічний підхід до проблем естетичного викладений у працях Ю. Борева, В. Набокова, С. Фейнберга та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Естетизована культура передбачає зміну поведінки людини у світі. Це виявляється в переході від проектного мислення епохи Модерну до мислення за типом «короткострокового проекту», що характеризується зміщенням акценту з результату на процес і збільшенням ролі індивідуальної події. Така тенденція посилює інтерес до культури повсякдення, яка стає «плавильним тиглем ірраціональності» (Вальденфельс, 1991, с. 39-51).

Людство вступило до нової фази – переходу від одного типу культури до іншого. Даний перехід П. Гуревич (1994) пов'язує з розривом соціального та культурного циклів. У минулому соціальний цикл був значно коротшим за культурний. У сучасному світі можна спостерігати зміну декількох культурних епох упродовж одного людського життя. Ось чому необхідні нові способи адаптації, які дозволять людині пристосуватися до постійно змінюваного навколишнього середовища.

Поліваріативність соціального розвитку, уявлення про відносність культурних цінностей зумовлюють актуалізацію тематики нелінійності в суспільному розвитку. Поштовхом до аналізу нелінійності в дослідженні

історичних епох стали праці А. Тойнбі (1991), В. Сорокіна (2000), О. Шпенглера (1993).

Мета статті – розкрити сутність феноменів естетизації культури – епістемологічної естетизації та естетизації повсякденності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Сучасний світ, на думку провідних теоретиків культури (О. Маркварда (1989), В. Вельша (1996), Ж. Бодрійяра (2000) та ін.) являє собою епоху естетичного. Результатом розвитку уваги до відмінностей є стрімка естетизація образу життя, до того ж не лише через мистецтво, а й стосовно повсякденності, усього предметно-речовинного світу, а також до соціального життя. Така увага розвивається в результаті переоцінки цінностей. Постсучасна культура, уважна до відмінностей, одержала назву «культури білої плями», тобто культури, яка принципово чутлива до винятків і до інакшості.

«Увага до відмінностей є головною умовою толерантності» (Вельш, 1996, с. 60). А толерантність розуміється не в значенні поблажливості та терпимості до явищ культури, яка уявляється більш нерозвиненою порівняно з власною, а в значенні рівноправного прийняття інших поглядів (поглядів «іншої» культури).

Естетизація культурних процесів, таким чином, іде в напрямку розвитку здатності бачити відмінності, а отже, розвитку «культури білої плями».

Естетизація в традиційній класичній естетиці (Сисоєва, 1990) означає втілення дійсності у двох типах художньо-естетичної діяльності: мистецтві самостійному (художній образ) і мистецтві художньо-прикладному, яке естетичний аспект вводить у будь-яку форму іншої діяльності (матеріальне виробництво, будівництво, спорт, педагогіку, політику, мораль тощо).

Проте в сучасній соціокультурній ситуації існує небезпека універсалістського трактування естетичної парадигми. Універсалістська парадигма протирічить принципам естетичного культурного типу мислення, бо спрямована на створення метатеорії, на тотальну та безальтернативну інтерпретацію дійсності. Будь-яка тотальність означає побудову метатеорії, що базується на постійній стилізації та прикрашанні. Своє вираження процеси естетизації знаходять у повсякденності, визначаючи специфіку сучасної культури.

У ситуації швидкої зміни культурних циклів та естетизації культури на перший план виходить феномен повсякдення, методологічний аналіз якого має проводитися в межах герменевтичного підходу. Для цього необхідно дотримуватися трьох методологічних принципів, запропонованих Б. Вальденфельсом, котрі дозволяють не розглядати

повсякдення як універсальну категорію чи як особливу автономну сферу, а проаналізувати її як феномен сучасної культури:

1. Повсякденне життя не існує саме по собі, а виникає в результаті процесів «оповсякденнення», котрим протистоять процеси «подолання» повсякдення.

2. Повсякдення – це диференціальне поняття, яке відділяє одне явище від іншого. Межі та значення виділених сфер змінюються залежно від місця, середовища та культури.

3. Мова про повсякдення не збігається з самим повсякденним життям і з мовою в повсякденному житті.

Феномен повсякдення не піддається дефініції відокремлено, «повсякдення існує в єдності із суспільством та культурою» (Вальденфельс, 1991, с. 47). Зважаючи на це, можна розкрити роль повсякдення у формуванні цінностей сучасної культури. В ситуації ціннісного релятивізму та плюралізму гетерогенні цінності сполучаються й утверджуються в повсякденності. Поза процесів естетизації повсякденності неможливо зрозуміти естетизацію сучасної культури в цілому.

Так, Р. Барт (2000) і Ж. Бодрійяр (2000, 1999), досліджуючи сучасну культуру, підкреслюють посилення ролі повсякденності як її формувального початку та виявляють зацікавленість до культури повсякденності. Аналізуючи різні феномени сучасної культури, Р. Барт показує, наскільки важлива повсякденність для формування культурних стереотипів і цінностей сучасної людини. Повсякденність, на його думку, є тим місцем, де закріплюються дані цінності, але разом з тим і ґрунтом, з якого «проростає» щось нове, бо повсякденність забезпечує виникнення нових культурних цінностей.

Необхідно відмітити, що тенденції театральності, як їх розглядає Р. Барт, проникнувши та закріпившись у повсякденності, приводять до естетизації сучасної культури, причому в наш час повсякденне існування зазнає не баченої раніше естетизації. Прикрашання та стилізація дійсності – скрізь, поширюючись на індивідуумів, життєвий простір і суспільні процеси.

Не обійшла естетизація сфери економіки та екології – сучасна економіка ґрунтується не на виробництві та продажу товарів і послуг, а на створенні й продажу життєвого стилю шляхом реклами. «Система швидше за все функціонує за рахунок естетичної доданої вартості знака, аніж за рахунок доданої вартості товару». Найбанальніше «набуває свого символу» «шляхом реклами, засобів масової інформації та зображень» (Бодрійяр, 2000, с. 26).

Щодо екології спостерігається велике бажання прикрасити довкілля до гіперестетичного рівня, використовуючи генну інженерію та інші досягнення сучасної науки й техніки. Хоча видно, що багато робиться в занадто пласкій манері, базові естетичні принципи адаптуються для якнайкращого опанування, для того, аби звичайна людина могла сприймати навколишній світ без особливих зусиль, а екологічний чинник у випадку поверхової естетизації найчастіше забувається.

Естетизація торкнула й виробничу сферу. Так, з уведенням мікроелектроніки індустріальні продукти до виробництва проходять апробацію за допомогою комп'ютерної симуляції. Симуляція виконує продуктивну, а не наслідувальну функцію, тобто естетика більше не виконує другорядну роль з погляду виробництва, її роль стає найважливішою. Естетичні процеси (симуляція, моделювання) переформовують не лише зовнішнє, вони визначають структуру вироблюваного продукту. Таким чином, естетика більше не є надбудовою, вона перетворюється в базис і з розряду задовольень і поверхових економічних стратегій переміщується в процес виробництва, яке стає проектно-дизайнерським за суттю (Сисоєва та Махліна, 1993).

Соціальна дійсність теж піддається естетизації, оскільки вона будується через призму ЗМІ. Характерною рисою сучасної культури стає перформативність. Неестетичне стає естетичним або визначається через естетичне; стилізація, віртуалізація та інсценування визначають культуру в цілому, що раніше було характерним лише для художнього образу.

Тенденції стилізації життя не нові, естетика завжди намагалася вносити прекрасне в повсякденність, але сьогодні масова естетизація повсякденного набуває значення глобальної стратегії інтерпретації світу. Так, Ж. Бодрійяр (2000) відмічає, що «коли естетичне все, ніщо більше не є ані прекрасним, ані потворним, навіть мистецтво зникає. Це парадоксальний стан речей, котрий є одночасно й остаточним здійсненням ідеї, це досконалість сучасного прогресу, і його заперечення, ліквідація через надлишок, розширення за власні межі, можна схарактеризувати одним образним висловом: трансполітика, транссексуальність, трансестетика» (с. 17). Мистецтво не піднесло повсякденне життя до ідеальної форми відповідно до своїх ідеалів, а «мистецтво розчинилося не в піднесеній ідеалізації, а в загальній естетизації повсякденного життя, воно зникло, поступившись місцем чистій циркуляції образів, розчинилося в трансестетиці банальності» (с. 19-20). Плюралізація мистецтва уявляється Ж. Бодрійяру хаосом і порушенням «таємного коду естетики» (с. 25). Він уважає, що «пройшовши через звільнення форм, ліній, кольору та естетичних концепцій, через змішування всіх культур і всіх стилів, наше

суспільство досягло всезагальної естетизації, висування всіх форм культури (не забувши при цьому і форми антикультури), піднесення всіх способів відтворення та антивідтворення» (с. 25). Естетизація світу перетворила його в «космополітичний простір, у сукупність зображень, у семіотичну освіту» (с. 26). Такий стан можна назвати «звільненням від реальності», «гіперреальністю» (с. 25).

У наш час це веде до того, що симулякр заступає оригінал, стає важливішим за нього й зумовлює його існування. В естетизації повсякденності домінантною цінністю стає задоволення, розвага, насолода від процесу, результат при цьому виступає як проміжний етап, увага концентрується на процесі, що відбувається. Подія стає головною категорією, короткостроковий проект – стилем мислення. Небезпечним при цьому є те, що, як правило, усі події переходять у кітч, тобто несмак, халтуру. Розваги, які є метою культури в наші дні, знаходять своє втілення у великій кількості свят. Р. Бубнер (1989), розглядаючи посилення тенденції естетизації повсякденності в межах естетизації зовнішнього світу, відмічає зникнення класичного значення свята. Фестивізація повсякденності, таким чином, стає одним з важливих компонентів естетизації повсякденності (с. 651-662).

Отже, естетизація повсякденності має різні наслідки. Так, негативні наслідки естетизації В. Вельш (1996, с. 145) пов'язує з тим, що, по-перше, руйнується якість прекрасного, сприйняття прекрасного стандартизується, – якщо все виробляється прекрасним, то руйнується якість прекрасного й важко відрізнити прекрасне від звичайного, по-друге, тотальна естетизація є самосуперечливою, бо носить обов'язковий, примусовий характер, життя перетворюється в стратегію виживання в стилізованому світі, по-третє, естетизація повсякденності девальвує цінність естетичного. Виникає потяг до неестетичного, бажання переривань і перешкод, подолання стилізації (Вельш, 1996, с. 146). Естетизація повсякденності призводить до дереалізації, віртуалізації реального, «різниця між відтворенням і симулюванням реальності стає все менш очевидною та має тенденцію до втрати значення» (Вельш, 1996, с. 150). Але поряд з цим можна говорити, що плюралізація естетичного компенсує в сучасному світі раціоналізацію, яка має тенденцію до універсалізму. Плюралізація захищає кожну людину від тиску єдиної реальності, відкриваючи різні реальності, даючи при цьому можливість створювати власну індивідуальність.

Мистецтво при цьому відіграє надзвичайно важливу роль – воно дозволяє сучасній людині мати естетичну індивідуальність. Чим стрімкіше раціоналізується наш світ, тим міцнішими стають позиції естетичного.

Естетизація повсякденності та епістемологічна, або гносеологічна, естетизація являють собою дві перспективи естетизації культури – необхідно брати до уваги двоїстість культури, оскільки саме двоїстість даного процесу якнайкраще відображає сучасну культурну ситуацію. Таким чином, естетизація культури на базі традиційної естетики в сучасній ситуації веде до «поверхової» естетизації, або «естетизації повсякденності», а епістемологічна естетизація – до «глибинної» естетизації, або до зміни образу теоретичного мислення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що:

– естетика далеко вийшла за межі «науки про прекрасне», «науки про мистецтво», причому існує небезпека універсалістського трактування естетичної парадигми, спрямованої на створення метатеорії, що суперечить принципам естетичного культурного мислення;

– естетизація культури проходить як епістемологічна естетизація, що заторкує основи нашого пізнання, та «поверхова» естетизація, яка виражається, перш за все, в естетизації повсякденності;

– феномен повсякденності виступає на перший план ситуації швидкої зміни культурних циклів і забезпечує багатоманіття конкретних форм життя, допомагаючи об'єднати гетерогенні цінності, а масова естетизація повсякденності набуває значення глобальної стратегії інтерпретації світу.

У зв'язку з цим виникає потреба вивчення процесу утворення нових цінностей як у сучасній культурі, так і в структурі самої особистості.

Література

1. Барт Р. Мифологии. Москва : Изд-во им. Сабашниковых, 2000. 320 с.
2. Bubner R. *Ästhetisierung der Lebenswelt*. Das Fest. München, Wilhelm Fink Verlag, 1989. S.651–662.
3. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. Москва : Добросвет, 2000. С. 26.
4. Бодрийяр Ж. Система вещей. Москва : Рудомино, 1999. 222 с.
5. Бодрийяр Ж. Соблазн. Москва : Ad Marguinem, 2000. 318 с.
6. Вальденфельс Б. Повседневность как плавильный тигль иррациональности. *Социологос*. № 1. Москва : Прогресс, 1991. С. 39–51.
7. Welsch W. *Grenzgänge der Ästhetik*. Stuttgart: Philipp Reclam, 1996. S. 60,145.
8. Гуревич П.С. Философия культуры. Москва : АО Аспект Пресс, 1994. С. 4.
9. Marquard O. *Aesthetica und Anaesthetica*. Philosophische Überlegungen. Paderborn; München; Wien; Zürich: Schöningh, 1989. 166 S.
10. Солодовникова О. В. Эстетизация современной культуры и формы её представления : дис. ... канд. филос. н. Томск, 2002. С. 3.
11. Сорокин В. Роман. Москва : Б.С.Г.-Пресс, 2000. 632 с.

12. Сысоева Л. С. Социально-деятельностная концепция эстетического воспитания : дис. ... д-ра филос. н. Томск, 1990. 337 с.
13. Сысоева Л. С., Махлина С. Т. Материально-художественная деятельность и эстетическое воспитание. Томск : Изд-во Томского ун-та, 1993. 184 с.
14. Тойнби А. Постигание истории. Москва : Прогресс, 1991. 736 с.
15. Шпенглер О. Закат Европы. Москва : Мысль, 1993. 663 с.

References

1. Bart, R. (2000). *Mifologii [Mythology]*. Moscow: Izd-vo im.Sabashnikovykh (rus).
2. Bubner, R. (1989). *Ästhetisierung der Lebenswelt [Aesthetization of the lifeworld]*. Das Fest. München, Wilhelm Fink Verlag, 651–662 (ger).
3. Bodriiar, Zh.(2000). *Prozrachnost zla [Transparency of Evil]*. Moscow: Dobrosvet (rus).
4. Bodriiar, Zh.(1999). *Sistema veshchei [System of things]*. Moscow: Rudomino (rus).
5. Bodriiar, Zh. (2000). *Soblazn [Temptation]*. Moscow: Ad Marguinem (rus).
6. Valdenfels, B. (1991). *Povsednevnost kak plavilnyi tigl irratsionalnosti [Everyday life as a melting pot of irrationality. Sociologos, # 1]*. Moscow: Progress (rus).
7. Welsch, W. (1996). *Grenzgänge der Ästhetik [Borderlines of aesthetics]*. Stuttgart: Philipp Reclam, 1996, 60; 145 (ger).
8. Gurevich, P. S. (1994). *Filosofia kultry [Philosophy of Culture]*. Moscow: AO Aspekt Press (rus).
9. Marquard, O. (1989). *Aesthetica und Anaesthetica. Philosophische Überlegungen [Aesthetics and anesthesia. Philosophical considerations]*. Paderborn; München; Wien; Zürich: Schöningh, 166 (ger).
10. Solodovnikova, O. V. (2002). *Estetizatsiia sovremennoi kultry i formy ee predstavleniia [Aesthetization of modern culture and the form of its presentation]*. (Candidate of Philosophical Sciences Thesis). Tomsk (rus).
11. Sorokin, V. (2000). *Roman [Novel]*. Moscow: B.S.G.-Press (rus).
12. Sysoeva, L. S. (1990). *Sotsialno-deiatelnostnaia kontseptciia esteticheskogo vospitaniia [The social and activity concept of aesthetic education]*. (Doctor of Philosophical Sciences Thesis). Tomsk (rus).
13. Sysoeva, L. S., Makhlina, S. T. (1993). *Materialno-khudozhestvennaia deiatelnost i esteticheskoe vospitanie [Material and artistic activity and aesthetic education.]*. Tomsk: Publishing House of Tomsk University (rus).
14. Toinbi, A. (1991). *Postizhenie istorii [Comprehension of history]*. Moscow: Progress (rus).
15. Shpengler, O. (1993). *Zakat Evropy [The Decline of Europe]*. Moscow: Mysl (rus).

ФЕНОМЕН ЭСТЕТИЗАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ НОВЫХ ДУХОВНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

О. А. Карловас

Статья посвящена анализу феноменов эстетизации культуры – эпистемологической эстетизации и эстетизации повседневности. Определено,

что формирование нового образа культуры под влиянием тенденции эстетизации предполагает расширение эстетического на сферу культуры в целом и трансформацию самого бытия, обуславливая смену поведения человека в мире. Переход от одного типа культуры к другому связан с разрывом социального и культурного циклов, а сегодня наблюдается смена нескольких культурных эпох за одну жизнь человека, что обуславливает поиск новых способов адаптации к изменяющейся среде. Относительность культурных ценностей актуализирует тематику нелинейности в социальном развитии, результатом которого является стремительная эстетизация способа жизни человека. Процессы эстетизации находят свое отображение в повседневности, определяя специфику современной культуры.

Акцентируется внимание на феномене повседневности как результате развития внимания к отличиям, поскольку эстетизацию современной культуры невозможно понять без описания роли повседневности в формировании духовных ценностей. Повседневность обеспечивает возникновение новых культурных ценностей: доминантной ценностью становится развлечение, наслаждение от процесса, а не от результата. Опасным при этом является то, что события воспринимаются как китч, а фестивализация повседневности становится одним из компонентов эстетизации повседневности. Двойственность культуры сегодня выражается в «поверхностной» (повседневной) эстетизации и «глубинной» (эпистемологической) эстетизации, компенсируя рационализацию за счет плюрализации эстетического.

Ключевые слова: эстетизация культуры, феномен повседневности, эстетизация повседневности, культурные ценности, эпистемологическая эстетизация.

THE PHENOMENON OF AESTHETIZATION IN THE FORMATION OF NEW SPIRITUAL VALUES

E. A. Karlovas

The article is devoted to the analysis of phenomena of aesthetization of culture – epistemological aesthetization and aesthetization of everyday life. It has been determined that the formation of a new cultural image influenced by the tendency of aesthetization involves the expansion of aesthetic to the sphere of culture as a whole and the transformation of the very being, causing a change in the behavior of a person in the world. The transition from one type of culture to another is connected with the breakdown of social and cultural cycles, and today there is a change in several cultural epochs in one human life, which causes the search for new ways of adapting to a changing environment. The relativity of cultural values is actualized by the theme of nonlinearity in social development, the result of which is the rapid aesthetization of the way of life of a person. The processes of aesthetization can be found in everyday life, determining the specifics of contemporary culture.

Attention is drawn to the phenomenon of everyday life as a result of the development of attention to differences, since aesthetization of modern culture can not be

understood without describing the role of daily routine in the formation of spiritual values. The daily routine ensures the emergence of new cultural values: entertainment, enjoyment from the process, and not from the result becomes the dominant value. It is dangerous, however, that events are perceived as kitsch, and the festival of everyday life becomes one of the components of the aesthetization of inclusiveness. The duality of culture today is expressed in the "superficial" (everyday) aesthetization and "deep" (epistemological) aesthetization, compensating for rationalization through pluralization of the aesthetic.

Key words: Aesthetization of culture, phenomenon of everyday life, aesthetization of everyday life, cultural values, epistemological aesthetization.

Карловас Олена Адасівна – старший викладач кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: olena-karlovas@ukr.net.

Karlovas Elena Adasovna – Senior Lecturer of the Department of Ukrainian Philology and Journalism of Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: olena-karlovas@ukr.net.